

**АФИРМАЦИЈА, ПРОДЛАБОЧУВАЊЕ
И ПРОШИРУВАЊЕ НА ВЕКОВНИТЕ
КУЛТУРНИ ВРСКИ МЕЃУ
Р.МАКЕДОНИЈА И Р.СРБИЈА**

(Зборник на трудови од Меѓународен научен симпозиум)

БИТОЛА
2016

CONSULATE OF REPUBLIC OF SERBIA
IN REPUBLIC OF MACEDONIA - BITOLA

Promotion, enhancement and expansion of
centuries-old cultural ties
between Republic of Macedonia
and Republic of Serbia
(proceedings from the International Scientific Conference
held on 30th and 31th October 2015 in Bitola)

BITOLA
2016

КОНЗУЛАТ НА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - БИТОЛА

Афирмација, продлабочување и проширување на
вековните културни врски меѓу
Р.Македонија и Р.Србија
(Зборник на трудови од Меѓународниот научен собир,
одржан на 30-ти и 31-ви октомври 2015 година во Битола)

БИТОЛА
2016

КОНЗУЛАТ НА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - БИТОЛА

Библиотека: Зборници на трудови од одржани научни собири

Редакциски одбор:

м-р Силјан Мицевски,
прод. д-р. Александар Стерјовски,
проф. д-р. Вера Стојчевска - Антиќ,
проф. Снежана Петровска, проф. Славе Николовски - Катин,
м-р Зоран Пејковски, Весна Манојловска

Издавач:

Конзулат на Р.Србија во Р. Македонија – Битола

За издавачот:

м-р Силјан Мицевски, почесен конзул на Р. Србија
во Р. Македонија – Битола

Рецензент:

проф. д-р. Вера Стојчевска - Антиќ

Зборникот на трудови е финансиран од ГП “Пелистер” – Битола.
Организаторот ја искажува својата искрена благодарност.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

930.85(497.7:497.11)(062)

МЕЃУНАРОДЕН научен собир (2015 ; Битола)

Афирмација, продлабочување и проширување на вековните културни
врски меѓу Р.Македонија и Р. Србија : (зборник на трудови од
Меѓународниот научен собир, одржан на 30-ти 31-ви октомври во Битола)
/ [редакциски одбор Силјан Мицевски ... [и др.] ; превод Зоран
Пејковски]. - Битола : Конзулат на Република Србија во Република
Македонија =Bitola : Consulate of R. Serbia in R. Macedonia, 2016. -
688 стр. : илустр. ; 25 см. - (Библиотека Зборници на трудови од
одржаните научни средби)

На наспор. насл. стр.: Promotion, enhancement and expansion of
centuries-old cultural ties between Republic of Macedonia and
Republic of Serbia : (proceedings from the International Scientific
Conference held on 30th and 31th October 2015 in Bitola)

ISBN 978-608-65122-5-5

1. Ств. насл. на наспор. насл. стр. 2. Мицевски, Силјан [уредник]

. - I. International Scientific Conference (2015 ; Битола) види

Меѓународен научен собир (2015 ; Битола)

а) Културни врски - Македонија - Србија - Собири

COBISS.MK-ID 101547274

МЕДИЈАТОРСКА АТМОСФЕРСКА ПРАКТИКА – ЗМЕЈОВИТИОТ ЧОВЕК ВО МАКЕДОНСКАТА И ЗДУХАЧОТ ВО СРПСКАТА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

In Macedonians and Serbians folk demonology there are beliefs about supernatural creatures or demons which were part of people's magical-religious traditions. The folk marks important indications where the central place is given to the natural disasters which made the humans sense fear and insecurity. In the Balkan region a special attention is attracted by two similar beliefs, one of them refers to the man who thanks to the supernatural force which he possesses can influence the atmospheric disasters and prevent hailstorm, and the other one, is the belief that there is a supernatural creature that has human characteristics and resembles like a man, and possesses the same power. The formation of demonic images and their materialization in the struggle for survival, was a process where the man was trying to give its own interpretation of the world and its surroundings

Резиме

Во народната демонологија на македонскиот и српскиот народ се среќаваат верувања во натприродни суштества или демони кои биле дел од магиско-религиските практики на луѓето. Фолклористиката бележи важни укажувања во кои централно место им се отстапува на природните непогоди кои кај луѓето создавале чувство на страв и несигурност. На просторот на Балканот посебно внимание привлекуваат две меѓусебно слични верувања, едното се однесува на човекот кој, благодарение на натприродната сила што ја поседува, може да изврши влијание врз атмосферските неприлики и да спречи појава на град, и другото, верување дека постои натприродно суштество кое има човечки особини и наликува на човек, а ја поседува истата моќ. Формирањето на демонски претстави и нивна материјализација во борбата за опстанок, било процес со кој човекот се обидува да даде своја интерпретација на светот и она што го опкружува.

Примитивниот човек¹ во одреден степен на неговиот културен развој се потпира на верувањето дека сите нешта во природата (предметите, појавите, растенијата и животните) се подеднакво живи, иако, во суштина, се различни. Периодот на анимизмот, кој, според повеќето проучувачи на религиите, претставува прва фаза од развојот на религиозното мислење на човекот, ги опфаќа претставите за *душата на човекот* и *одухотворувањето на предметите и појавите во природата*.² Во анимистичките верувања цврсто стои тезата дека животот и духот се двете нешта кои му припаѓаат на човекот и тие две нешта се во најнепосредна врска со телото, бидејќи животот му овозможува на телото да мисли и да чувствува, а духот е него-

¹ Поимот *примитивен/на/но/ни*, во трудот го употребуваме условно и истиот не содржи во себе негативна вредносна конотација, ниту тежнее кон пејоративно определување на нештата, затоа ќе го употребуваме паралелно со поимите: *првобитен/на/но/ни*, *древен/на/но/ни* и *архајско/а/и*

² Анастасова-Шкрињариќ, Нина. *Митски координати*, Македонска реч, Скопје, 2008, стр.62

виот двојник. Она што е интересно е можноста духот да се одвои од телото, да се оддалечи од него и да создаде привид на мртво и неподвижно тело. Во верувањата на јужнословенските народи посебно и многу значајно место заземаат верувањата во демонски суштества, верувања кои се силно испреплетени со своите сличности, но и во различностите. Во народната демонологија на Македонците и Србите се среќаваат верувања во натприродни суштества или демони кои биле дел од магиско-религиските практики на луѓето. Во согласност со општите претстави на јужнословенските верувања во демони или натприродни суштества, ќе се осврнеме врз ареалот на Р.Македонија и Р.Србија, потпирајќи се на етнографската и фолклористичка граѓа ќе се обидеме да дадеме свој придонес во докажувањето на тезата за блискоста на македонската и српската народна традиција.

На различни делови од Балканот, па и пошироко низ Европа, во различни форми се зачувани и сè уште опстојуваат верувањата дека преку различни обреди човекот може да изврши влијание врз атмосферските појави, како истите не би предизвикале несогледливи штети. Иван Ковачевиќ во делото *Семиологија на митот и ритуалот* потенцира дека на просторот на Балканот посебно внимание привлекуваат две меѓусебно слични верувања, едното се однесува на човекот кој, благодарение на натприродната сила што ја поседува, може да изврши влијание врз атмосферските неприлики и да спречи појава на град и невреме, и другото верување, дека постои натприродно суштество кое има човечки особини и наликува на човек, а ја поседува истата моќ. Митолозите многу често ја потенцираат поврзаноста на змијата и змејот, според Сретен Петровиќ, змијата е супстрат на хтоничниот прасловенски митолошки систем, а змејот одговара на антропоморфниот митолошки систем и е претставен како младо момче. Позитивните атрибути на змијата се препознаваат во два митолошко-култни облици што се две форми на добротворната димензија на змија/змај: **хтонско-лунарен**, змијата како **чуваркуќа** и **соларно-небесен**, змијата како **полјарка**.³

Во српската митологија змијата е претставена како инкарнација на душата на мртвите предци и народот верува дека змијата живее во темелот на куќата, под прагот на куќата или покрај огништето, оние места за кои се верува дека се живеалишта на човековата душа. По укажување на митолозите и етнолозите, таквите змии кои живеат во куќата не само што се безопасни, туку се чувари на домот и на полето. Во српската народна традиција постои верување дека смокот го чува полето од аждајата која го носи градоносниот облак, таквиот смок, кој народот го претставува како змеј, се бори со аждајата за да го зачува бериќетот на домаќинот. На прашањето кога настанале култот кон змијата и култот кон змејот, митолозите одговараат дека култот кон змијата се среќава во општества во кои доминантна улога има семејството (матријархатско уредување) и таму преовладува лунарната митологија⁴

³ Петровиќ, Сретен. *Српска митологија, систем српске митологије*, Просвета, Ниш, 1999, стр.50

⁴ Според Мирча Елијаде, лунарниот циклус во верскиот живот на древните народи се користел илјадници години и во него е истакната централната улога на Месечината. Во древната митологија, лунарната симболика се интегрирала во еден систем кој ги опфаќа реалитетите: жена, вода, вегетација, змија, плодност, смрт, повторно раѓање и слично. Во верувањата на словенските народи Месечината има супериорна позиција во однос на Сонцето и молитвите за здравје и бериќет најчесто се упатени кон неа, се доживувала како припадник на машкиот род и била нарекувана „татко“ и „дедо“, а нејзиното помрачување било проследено со оплакување. Елијаде, Мирча. *Историја веровања и религијских идеја*, III, Београд, 1991, стр.34

со хтонски обележја. Во змијата како лунарен симбол е инкорпорирана идејата на плодноста.

Ликот на змејот и неговата манифестација во народните верувања се доста истражувани и анализирани, но уште Владимир Проп во своите истражувања констатираше дека змејот е една од најсложените и не докрај разјаснета појава во светското фолклорно и религиозно наследство. Се поставува прашањето дали змејот е суштество со своја физичка манифестација или, едноставно, претставува творба на човековата имагинација и фантазија. Фактот дека во сказните (со акцент на руската сказна која била предмет на проучување на Проп) ликот на змејот никогаш не е детално опишан, е само потврда дека читателот или слушателот во својата перцепција има некаква претстава за змејот, добиена од некои претходни искуства. Најверојатно човекот со помош на способноста за поимање, која се развивала паралелно со степенот на еволутивен напредок, успеал да ја склопи т.н. универзална претстава за змејот и неговите карактеристики.

Верувањето во натприродни суштества (без разлика кој народ како ги нарекува), кои со својата моќ можат да извршат влијание врз атмосферските неприлики и со тоа да го заштитат родот по полето, е заедничка карактеристика на балканските народи. Фолклористиката бележи важни укажувања во кои централно место им се отстапува на природните непогоди кои кај луѓето создавале чувство на страв и несигурност. Пролетните и летни месеци, период кога се одгледувал и собирал родот по полето, за земјоделците биле од суштинско егзистенцијално значење и период кога опасноста од надоаѓање на градоносни облаци била најголема. Кај словенските народи постојат голем број верувања поврзани со природните појави и феномени, верувања за облаците, (дека во нив живеат големи чудовишта или дека самите тие се чудовишта) дождот, градот, бурата и громот. (дека св. Илија управува со громот, ја гони ламјата и сл). Но, она што е во центарот на нашето истражување е верувањето, според кое, громот настанува како резултат на борбата на змејовите. Во верувањата на словенските народи се препознаваат обиди за „митолошко симболична персонафикација“⁵ на природните појави кои се случувале и со кои бил опкружен човекот. Таквите тенденции подоцна развиле еден цел систем на демонски претстави кои станале нераскинлив дел од духовната култура на словенските народи. Според Танас Вражиновски, променетите општествено-производни и културолошки услови на живеење на словенските народи, овозможиле многу елементи да ја загубат функцијата и да останат во реликтна форма зачувана во фолклорот, во приказните, митолошките песни, преданијата и легендите. Неговата структурално - семантичка анализа на оние демонски суштества кои се најзастапени во верувањата на словенските народи, самовилите, змејовите и ламјите, покажува дека верувањата во демони се сè уште живи и дека во усното творештво се претвориле во постојани и стабилни ликови.⁶Формирањето на демонски претстави и нивна материјализација во борбата за опстанок, било процес со кој човекот се обидува да даде своја интерпретација на светот и она што го опкружува. Нужната промена на општествено - историските услови и повисокиот степен на еволутивен развој на словенските народи, ќе донесе и нови тенденции и видоизменети верувања. Но, без разлика на

⁵ Вражиновски, Танас. *Демонски суштества - релација: верување-волшебна приказна кај некои јужно-словенски народи*, во: *Народна традиција, религија - култура*, Матица македонска, Скопје, 1999, стр.199

⁶ Ibid, стр.200

наметнатите вредности и променетите обредно - ритуални активности, реликтните форми на народните верувања продолжиле да му пркосат на времето, наоѓајќи свое прибежиште во фолклорот. Усното народно творештво, приказните, легендите, преданијата, песните претставуваат духовно светилиште во кое сè уште живеат претставите за демонски суштества, меѓу кои и змејот. Семантичката функција, ликот на змејот во колективната меморија на човекот, ја исполнува со повеќе значенски шеми на својата содржина. При деталните истражувања за змејот и неговата манифестација во народните верувања неминовно се неметнува потребата од повлекување паралела меѓу змејот и космогониската поставеност на светот. Поврзаноста на змејот со основните елементи: воздух, оган, земја и вода претставува одраз на неговата генетска поврзаност со истите и можноста тој да дејствува врз нив по своја волја. Змејот се восприема како владетел на водите, облаците, дождот, ветрот и громот и оттука произлегува неговата моќ да дејствува врз нив и да одлучува дали ќе го сочува родот по полето или ќе го уништи. Владимир Проп во своите истражувања потенцира дека змејот не само што се восприемал како воден цар (тој живее во водата, излегува од неа и се враќа назад), туку се нарекувал и огнен цар.

Според некои верувања во Западна Бугарија и Источна Србија, змејот може да има форма на човек или на орел, кој има уште две крила кои не му се гледаат и со постоечките вкупно четири. Кога надоаѓа град и грмотевица, змејот паѓа во бесознание, а неговиот дух полетува кон облаците каде се бори со демонските суштества. Интересен е фактот дека орлите се јавуваат во улога на заштитници, но зооморфната претстава на змејот најчесто се поврзува со орелот и од него ги позајмува крилјата и канците. Погледнато од семантички аспект, орелот е близок до петелот, па многу често може да се сретнат претстави во кои петелот има змејовита природа и способност да ги растера градоносните облаци. Соларно - хтоничната семантика на петелот (и неговата улога во смената на денот и ноќта) не води до претставата за сонцето, подземните божества и култот кон мртвите предци. Според некои верувања, кога алата надоаѓала носејќи бура и ветер, со својата сила ги корнела дрвјата. Повикувајќи се на фактот дека древниот човек верува дека дрвото е домот на змејот - неговиот заштитник, може да го прошириме кругот на асоцијации и да констатираме дека, примарна цел на алата како демонско суштество била да го уништи родот по полето, а секундарна да го уништи домот на непријателот (змејот) и да го фрли на колена како поразен во воздушната битка. Во народните верувања ветрот се толкува како хтонична сила која на овој свет доаѓа од внатрешноста на земјата, од подземниот свет низ јами и пештери, по други толкувања ветровите излегуваат од телото на мртвите змејови, а по трети од огромна аждаја доаѓа од исток. Кога сонцето изгрева аждајата полетува кон него за да го помрачи, но тогаш Св. Илија пука со громот во нејзината челюст, таа бега во водата, а сонцето излегува од земјата. Немоќна да го зграби сонцето, аждајата издишува низ носот и така настанува ветрот.

Според Нина Анастасова - Шкрињариќ „претставата за змејот ги одразува најраните етапи на социјалното и религиозното живеење - фазата на тотемизмот и обредите на премин (иницијација) во тотемистичко-ловечките племенски структури.“⁷ Според неа змејот по однос на надворешниот изглед се јавува во: зооморфен, антопоморфен и хибриден облик. Зооморфната претстава на змејот најчесто се поврзува

⁷ Анастасова-Шкрињариќ, Нина. *Фолклорни социјални фосили*, Македоника литера, Скопје, 2011, стр.133

со змијата смок која не е видена од човечко око долг временски период (40, 100 години), добива крилја и започнува да лета. За генезата на змејот има многу претпоставки и верувања кои сè уште живеат меѓу народот, но она што е важно да се потенцира е тотемистичката компонента во настанувањето и опстојувањето на ваквото натприродно суштество. Во српската народна традиција живее верувањето дека змејот настанал од крапот кога ќе остари и ќе наполни доволно години „излегува од реката, добива крилја и одлетува во планините и шумите менувајќи го своето место на престојување.“⁸ Луѓето верувале во неговото постоење до тој степен што крапот го издигнале на ниво на тотем-животно чие месо е свето и не се конзумира. Во српската традиција се среќаваат ликови на змејовите јунаци, јунаци кои имаат натприродни способности, а поседуваат животински обележја. Во народната српска епика се пее за луѓе - змејови кои се родени од односот змеј - самовила или змеј-обична жена. Таков е примерот со раѓањето на Змај Огњени Вук кој со своите карактеристики и аспекти на епска биографија (раѓање, брзо растење, натприродна моќ и смрт), како и по неговите змејовити карактеристики, некои истражувачи го поврзуваат со мотивот змија младоженец; „...У мог сина слијепца Гргура, /у њега се мушко чедо нађе; /Није чедо чедо каквано су: /вучја шапа и орлово крило, /и змајево коло под пазуом.“⁹

Според други кажувања, во српската традиција за змејовити луѓе се сметале: Стефан Лазаревиќ (кој бил дете зачнато од односот на царицата Милица и змејот од планината Јастребац, и тој е првиот јунак - змеј од кој почнува генеологијата на змејовитите јунаци во српската традиција), Васа Чарапиќ, змејот од Авала, Стојан Чупиќ, змејот од Ноќај. За јунаци со змејовите карактеристики биле славени Марко Крале, Милош Обилиќ, Страхиња Бановиќ, Љутица Богдан и други. За сите нив српскиот народ плетел приказни дека се синови на српските змајови, иако, според кажувањата никој никогаш ниту видел, ниту знае како изгледа тој српски змај. Според Сретен Петровиќ, здухачите, односно змејовите како суштества од српската народна традиција, по својата функција се еден вид локални демони на ветрот и многу тешко може да им се најде аналогија во верувањата на индо-европските народи. Здухачот и змејот се суштества слични едно на друго и треба да се разликуваат од алата или аждајата, кои по нивната генетско - митолошка врска со змијата како хтонско суштество, се во целосна спротивност со змејот кој е соларен демон. Змејот првобитно бил замислен како голема крилата змија и во многу српски народни песни и приказни се среќава змијата која има особини на змај. („Није ово змија краосница, но је ово огњенити змају“¹⁰) Во верувањата на српскиот народ змејот настанал од змија која девет години не била видена од човечко око, а исто постои верувањето дека, кога змијата ќе наполни четириесет години, станува змеј. За змејот како суштество, кое уште го нарекуваат „огнен човек“ или „огнена сила“, е карактеристичен огнот кој го исфрла од устата. Според Алекса Васиљевиќ, змејовите се огнена сила - духови кои се заштитници на посевиите и бериќетот од непогоди во близина на местата каде тие обично престојуваат, а тоа се високите планини. Змејот има способност за трансформација во различни облици: убаво момче, змија, коњ

⁸ Зечевиќ, Слободан. *Митска бића српских предања*, Вук Караџић, Етнографски музеј, Београд, 1961, стр. 68

⁹ <http://zvezdan.serbianforum.info/t3022-zmajevi-i-zmajeviti-junaci-u-srpskoj-mitologiji>

¹⁰ Petrović, Sreten. *Sistem srpske mitologije*, Prosveta, Niš, 1999, стр. 78

или некое друго животно. Најчесто се појавуваат ноќе, во „глуво доба“, и нивното појавување е проследено со појава на некаква светлина и шум, налик на татнеж. Факт е дека во народната традиција на српскиот народ, верувањата во постоењето на змејот како митско суштество е широко распространето, а во различни краеве се јавуваат и различни претстави за змејот. Врз основа на претставите за надворешниот изглед и карактеристиките на змејот, во некои истражувања на српските етнологи и етнографи, змејот е поделен во три групи (дословната поделба е условна бидејќи групите не се строго автохтони, се мешаат елементите и се среќаваат во сите групи): 1. Змејови кои се идентификуваат со метеоритите (тие најчесто се јавуваат ноќе, летаат по небото, исфрлаат светлина, а понекогаш се слуша и силен тресок); 2. Змејови-луѓе и 3.Змејови - змии (зми суштества блиски до аждајата, а нивната поврзаност со змијата потекнува од верувањето дека змијата по многу години се трансформира во змеј.

Слободан Зечевиќ, разграничувајќи ги змејот и здухачот (ветровњакот), дава објаснувања со кои се воочуваат, од една страна, антропоморфните карактеристики на здухачот, а, од друга страна, зооморфните карактеристики на змејот. Тој посочува дека луѓето, овој демон го замислувале како диморфен, половина човек - половина животно, огнена птица со долга опашка која, кога е меѓу луѓето, добива облик на човек, а нејзиното место каде престојува е покрај шумските води во планините. Двете форми во кои се јавува здухачот, односно змејот, зооморфна и антропоморфна имаат една иста функција, да го чуваат родот и берикетот од алата, која е демонско суштество со негативни особини, но и го чуваат селото од други здухачи кои сакаат да им наштетат на селаните и на родот по полето. Здухачот и змајот се раѓаат во кошулка во точно одреден ден, најчесто петок и во точно одреден час. Нивните атрибути се добрина, праведност, чесност и тие најчесто се идентификуваат со светците и ангелите и со нив најчесто се среќаваат и се во непосредна комуникација. Здухачот се среќава во југозападните области на балканско - словенскиот ареал: Западна Србија, Црна Гора, Херцеговина и централна Босна. Именувањето на таквото митолошко суштество на различни места е различно се смета дека терминот *здухач* е поврзан со општословенскиот збор *dqti (Buti)*, а можно е и влијанието од грчкиот збор *στοιχηειο* (духот на стихијата, заштитник на местото) со посредство на албанското *stih*i (демон на невремето, непогодата)¹¹. Во Бока Которска (Црна Гора) се нарекува **вједогоња, једогон>а**, во источна Србија - **змај, змеј, змајевит човек**, во западна Бугарија - **змеј**, западна Србија **вјетровњак, виловит човек**, во Далмација - **виловшк**, Срем - **облачар**, Поцерина - **градобранител**¹² итн.

Маја Бошковиќ - Стули во своето дело *Истарски народни приказни*, врз основа на опсежни истражувања, ќе заклучи дека вештерките, крсниците, гатачите и здухачот, всушност потекнуваат од некогашниот примитивен врач - родовски заштитник. Но, со текот на времето под различни влијанија, особено под силното влијание на христијанството, кај едни народи се извршила поларизација на добри и зли, а кај други не. Ковачевиќ не согласувајќи се со ставот на Бошковиќ - Стули, посочува дека здухачот како феномен не е нешто што му претходи на христијанството, ниту пак станува збор за некаков остаток од паганството. Според него, станува збор за пара-

¹¹ *Словенска митологија*-енциклопедијски речник, редактори: Светлана М. Толстој и /Љубинко Раденковиќ, ZEPTEK BOOK WORLD, БЕОГРАД 2001, стр.196-197

¹² Ibid, стр.196-197

лелни религиски организации, „паралелно со настанувањето на кохезивните селски организации во религиската заштита од град рамноправно учествува и јасно одреден селски религиозен функционер - градобранител кој таа должност ја извршува паралелно со еден христијански религиозен функционер – попот, и еден нерелигиозен - здухач.”¹³ Христијанската црква во процесот на христијанизацијата прифатила и некои нехристијански елементи, при што придонела за нивно широко прифаќање од народните маси.

Во народните песни на српскиот народ многу често се среќаваат митолошки суштества чија функција е поврзана за нивната активност во воздухот, пример за тоа е т.н. **вила облакиња**. Кога говориме за т.н. **облачари**, митолошки суштества кои им се спротивставуваат на облаците кои носат невреме, тие суштества се само привремено во воздух, нивното постојано престојувалиште е некаде на друго место (пр. **алата** престојува во езерото, **ламјата** во бунарот, **змејот** во дабот, **крсникот** има посебен дом во планината, **грабанџијашот** или **татошот** се скитници итн.) Нивната основна функција е регулативна, а нивниот судир е резултат на борбата за уништување или преземање на берикетот од полето. Дејан Ајдачиќ, во трудот посветен на феноменот наречен „летање на демоните“, го предочува истражувањето на руската фолклористка Ана Плотњикова која, истражувајќи го проблемот медијаторска атмосферска практика, особено се задржува на називите на натприродните суштества со моќ за атмосферско дејствување. Ареалното именување на суштествата кои биле заштитници на локалните посеви, таа го изведува врз истражувања на балканословенската граѓа. Според неа, во Приморје и Херцеговина таквата појава се именува како **здухач**, во Западна Србија - **змај** или **ветровњак**, во Срем - **облачар**, во Лика - **времењак**.¹⁴ Плотњикова, истражувајќи го овој проблем, во трудот *Севернобалканскиот ареал народних представлений о змее*¹⁵ ја истакнува митолошката димензија на ликот на змејот кој различно се именува на северниот дел од Балканот (во српската, бугарската и романската традиција), а различно во јужниот дел од полуостровот (во македонската, албанската и грчката традиција). Како митолошки лик, змејот извршува неколку функции кои се основни и се слични скоро во сите традиции на балканските народи. Негова примарна особина, според Плотњикова, се неговите антропоморфни или зооморфни карактеристики кои се во функција на неговата способност да донесе градоносен облак, да повика бура, силни ветрови и молња. Последната функција е директно поврзана со т.н. **воздушна битка** која е основната причина за лошите временски услови. Како противтежа на ваквиот митолошки лик на змејот, се појавува суштество со натприродна моќ, суштество од родот на човекот чија душа има способност да го напушти телото и да замине како противник на змејот во воздушната битка.

За време на сонот душата на змејовитото суштество го напушта телото и заминува на мегдан со демонските противници. Интересен и посебно инспиративен е моментот на борба на две суштества со змејовити карактеристики, во моментот на борбата телото на змејот паѓа во состојба на сон, душата се одвојува од телото и

¹³ Ковачевиќ, Иван. *Семиологија мита и ритуала I, традиција*, Етнолошка библиотека, Београд, 2001, стр.71

¹⁴ Види: Ајдачиќ, Дејан. *Летање демона у словенском фолклору и књижевностима 19.века*, *Studia mythologica slavica* II, 1999, str.307-317

¹⁵ <http://www.rastko.rs/rastko/delo/12039>

заминува во облаците каде се случува борбата. Сè што душата на здухачот или змајот преживува во текот на борбата, се пренесува и на телото кое лежи неподвижно како да е мртво. Борбата се случува во воздушниот простор, во облаците и таа е проследена со силен ветар и невреме. Се сметало дека многу српски војводи, всушност, имале моќ на здухач, според Иван Ковачевиќ, во еден етнографски запис е наведено дека познатиот војвода Марко Миљанов имал таква моќ. Меѓутоа, таквите тврдења, според Ковачевиќ, се само непотврдени факти, бидејќи, како што истакнува тој, најчесто атрибутот здухач се употребувал за полесна канализација на некоја личност во општеството како би стигнала до власт, позиција, почит и материјална корист. Основната задача на здухачот е да се бори против истото такво натприродно суштество од друга област. Целта на таквата борба е заштитата на своето место од доаѓањето на градоносни облаци кои можат да им нанесат штета на родот и добитокот. Се верувало дека во секое место живее човек - здухач или повеќемина такви, кои ја имаат улогата на заштитници и заедно се борат против непријателот од другата област. Луѓето - здухачи се одликувале со две многу важни карактеристики, едната да се борат и да го заштитат своето место (активност која се случува додека спијат) и другата, моќта за пророкување (активност која се случува во будна состојба). Она што е интересно и во директна врска со шаманистичката практика е моментот на заспивање на човекот - здухач. Всушност, за време на борбата здухачот спие, а неговата душа го напушта телото и заминува во облаците и сè што ѝ се случува на душата на здухачот, се гледа на неговото тело кое лежи како да е мртво. Во народот се верувало дека за тоа време здухачот не смее да се буди, да се допира или да се поместува од место бидејќи неговата душа ќе го изгуби правецот и нема да знае да се врати во телото. Најчесто борбите се случуваат во воздух, меѓу облаците, за време на најголемите бури и громови. Цепенков запишал преданија и легенди во кои се среќава моментот на заспивање, *„змејот лежи ничкум, и само дуот му оди по облаците“*¹⁶ со што се алудира на фактот дека преку сонот се воспоставува врска со световното: *„...Летно време, обично, кога житата растат и пред жетва штотом времето се расипе и започне да грми и да паѓа дожд, тогаш ламјата (била таа уште детенце во лулка или возрасна жена), како пакосница заспива, и духот нејзин тргнува во нивите, за да го сосипува житото. Во истото тоа време и змејот (уште дете или веќе маж), за да го сочува берикетот, и тој исто така заспива, а духот негов ќе појде да го проследува духот на ламјата. Штом тие два духа се сретнат, - каде и да било тоа, - започнува ужасна борба меѓу нив...“*¹⁷

При потенцирањето на психофизичките карактеристики на змејовитиот човек особено се нагласува фактот дека тој потонува во цврст сон од кој многу тешко се буди, се случува да се движи во таква состојба и откако ќе се разбуди да биде умерен и истоштен: *„...Во жниенето се распиало времето и дошло до врнење. Во тоа време момчето легнало да спие и жената му многу му додевала да го разбудите за да не се истопит. Арно ама змевчето тапани над глаа да му чукаат, тој тогај не слушал. Откога поминала росата, се разбудило и станало, арно ама жива вода сторено...“*¹⁸ Како надополнување на ваквата карактеристика е надво-

¹⁶ Цепенков, Марко. *Преданија и легенди*, Скопје, Македонска книга, 1969, стр. 224-225

¹⁷ *„Змеј и ламја“*, Марко Цепенков. *Преданија и легенди*, Македонска книга, Скопје, 1969, стр. 239-240

¹⁸ *„Село Зрзе и Змеоец“* Марко К. Цепенков. *Македонски народни приказни*, книга петта, Матица, Скопје, 2009, стр. 137-139

решниот физикус кој најчесто се опишува со отечено и подуено лице, матни и зацрвенети очи кои се јавуваат како последица на лошиот сон. Во свеста на древниот постои како суштество со исклучително позитивни особини, тој е најчесто сериозен човек, мудар, промислен, знае да се соочи и со најголемите предизвици и да ги реши и навидум нерешливите проблеми. Ваквата карактеризација на човекот - здухач е во согласност со потребата на обичниот човек за сигурност, поткрепа и заштита. Имено, во време кога интелектуалниот развој на човекот сè уште е во фаза на развивање, верувањето во човекот - здухач било силен императив за опстанок на зедницата.

Ковачевиќ во своите расправи смета дека не мора нешто што е заедничко за сите балкански народи истовремено да се претстави како заедничка особина или карактерна црта на некоја појава. Според него, заштитата од град и потребата од неа не може да претставува заедничка, обединувачка карактеристика на ваквите верувања. Површински можеби изгледа така, но треба да се навлезе подлабоко во суштината на ваквите верувања и, ако се подвлекуваат паралели, тоа да се направи на структурален, а не на формален план. Методолошката забелешка на Ковачевиќ оди во насока на разграничување на верувањето дека еден одбран припадник на заедницата, всушност, го заштитува целиот колектив од атмосферските неприлики и катастрофи, наспроти верувањето дека таква моќ за заштита има суштество со натприродни карактеристики или т.н. имагинарно суштество. Од таа причина сите свои истражувања тој ги насочува кон проучувањето на верувањето во човечко суштество кое има моќ да влијае на атмосферските појави од причина што „реалниот човек има свои манифестни и латентни потреби кои ги задоволува со одредени однесувања, а имагинарното суштество, едноставно, не постои.“¹⁹ Во социо-културен контекст, верувањата во човекот – здухач, според Ковачевиќ, а врз основа на етнографскиот материјал собран од Тихомир Ѓорѓевиќ, се темели на четири важни моменти: 1. Начинот на кој се станува здухач; 2. Активности на здухачот; 3. Психофизичките карактеристики на луѓето за кои се верува дека се здухачи; 4. Социо-економската положба на луѓето за кои се верува дека се здухачи.

Начинот на кој се станува здухач²⁰ во верувањето на српскиот народ е врежан како убедување дека здухач се станува со самото раѓање, со тоа што таквите деца се раѓаат во петок во точно одреден час. Всушност, детето кое е предодредено да има натприродна моќ не се раѓа вообичаено како другите новороденчиња, туку се раѓа обвиткано во постелката од мајчината утроба. Но самиот факт дека таквото дете се родило на невообичаен начин, не му го дава атрибутот на посебност, тоа е само предуслов кој мора да биде исполнет, а по него следуваат низа активности. Според тврдењето на Ковачевиќ, онаа мајка која сака детето да биде здухач мора да ја исуши постелката, да ја стави во мала торбичка која детето ќе ја носи сошиена на својата облека, или пак во друга варијанта се среќава торбичка сошиена под пазувите на детето. Наспроти верувањето дека здухач се станува со самото раѓање, на простори-

¹⁹ Ibid, стр.74

²⁰ ЗДУХАЧ, во српските и црногорски верувања е човек или животно со демонски својства кое има моќ да се бори против атмосферските непогоди штитејќи го својот имот од нападите на другите атмосферски демони. За време на сонот душата на човекот-здухач или животното-здухач го напушта телото и заминува на мегдан со демонските противници. Види во: *Словенска митологија, енциклопедијски речник*, Београд, Zepher book world, 2001, стр.196-197

те на Босна и Херцеговина постои верување кое, спротивно на претходното, тврди дека здухач може да се стане и по сопствена волја. Имено, Л. Грѓиќ-Бјелокошиќ во собраната етнографска граѓа од крајот на XIX и почетокот на XX век го објаснува процесот на станување *стуха* (терминот со кој се условува суштество со натприродна моќ). Човекот кој сака да се стекне со натприродна моќ четириесет дена не смее да се мие и да се моли на Бога. После тоа заминува во полето каде црта круг околу себе, седнува во него, доаѓа ѓаволот и го прашува дали сака да стапи во неговите редови, ако одговорот е потврден, тогаш човекот стапува во редот *стуха*.²¹ Ваквото верување најверојатно ги надминува границите на ингеренциите кои, во суштина, ги има здухачот и најверојатно е остаток од борбата за превласт меѓу паганизмот и црквата. На македонско тло верувањето во змејови кои имаат човечки облик се потврдува и со кажувањата дека мајката која ќе роди такво дете не смее никому да го покаже шест недели, во спротивно, ќе умре. Во селото Јабланица живее верувањето дека штом се роди дете - змеј, мајката гола, ноќно време се качува на покривот од куќата и вика: *Чујте народе, ми се роди царче на земјава! Цар се роди на земјава!*²²

Змејот во верувањата на јужнословенските народи припаѓа на групата т.н. **градобранители** со основна задача, да го спречи доаѓањето на градоносните облаци (кои во верувањата се носени од ламјата, суштество со негативни особини, непријателски настроено кон човекот). Змејот се доживувал како заштитник на полето кој ги тера градоносните облаци во друг атар. Според Вражиновски, овде се согледува неговата природа како двофункционално демонско суштество²³, од една страна е заштитник кој го чува својот атар, а од друга страна-штетник кој предизвикува штета во друг атар. Судирот на двете митолошки суштества се случува во воздух, тоа е борба на демоните на невремето (ламјата) и демоните бранители (змејот), а целта е бранителите да ја одбијат наездата на ламјата која, истурајќи град, сака да го уништи берикетот. Појавата на градобијните облаци претставува ситуација во која се судруваат силите на природата и силите на заедницата, односно нивните митски претставници - градоносители и градобранители.²⁴ Обредните практики зачувани во македонската и српската народна традиција, а се однесуваат на борбата против градобијните облаци, се во тесна врска со опстанокот на човекот и неговата борба за богат и берикетен род. Смеслата на обичајните и магиските практики, изведувани во таа борба, се состои во дејствувањето врз градобијните облаци, содржано во три основни својства: превентива, заштита и отстранување од човековиот простор.²⁵

Македонските преданија се доста впечатливи кога во нив како централен лик се појавува змејот. Во колективната меморија на македонскиот народ змејот останал да живее како градобранител, заштитник, чувар на родот и берикетот и регулатор на одредени атмосферски непогоди. Во енциклопедискиот речник *Словенска ми-*

21 Види во: Ковачевиќ, Иван. *Семиологија мита и ритуала I, традиција*, Београд, Етнолошка библиотека, 2001, стр.76

22 Види во: *Словенска митологија, енциклопедијски речник*, Београд, Zepher book world, 2001, стр.207

23 Вражиновски, Танас. *Народна митологија на Македонците, книга I*, Институт за старословенска култура – Прилеп, книгоиздателство Матица македонска – Скопје, Скопје-Прилеп, 1998, стр.186

24 Вражиновски, Танас. *Градоносните облаци во македонската и српската народна традиција*, во *Фолклористичко-етнолошки прилози*, Матица, Скопје, 2005, стр.145

25 Ibid, стр.145

тологија (Белград, 2001, стр.206-211) се потенцира дека во Македонија се верувало дека змејот настанал од змијата смок, ако четириесет години никој не ја види, добива крилја и станува змеј. Танас Вражиновски во своите истражувања истакнува дека во народните преданија змејот се појавува како суштество со човечки особини, има способност да зборува, да размислува и да работи: „Едно време, не знам пред колку години, дедо ми расправаше една приказка. Он ми кажуваше дека некое време си имало змеови како човек да шетат. Змејот би истиот како ние што сме...“²⁶ Застапена е и емотивната особина, се вљубува во најубавата девојка, стапува во брак со неа исполнувајќи ги родителските обврски, се покажува како добар татко и сопруг. Интересен е фактот дека во народните преданија змејот најчесто се појвува на празник, Велигден или Водици, и неговата појава е поврзана со појавата на облак, кој, всушност, претставува метаморфозиран змеј: „На некој си празник Велигден, имало собор во селото. Се задал еден облак. Народот мислит да е облак, али тоа бил некој си змеј...Змејов ја грабнал, ја однесол во пештерата...“²⁷ Неретко змејот доаѓа како фурија, со силен ветер и ја грабнува најубавата девојка: „Во старо време во село Крапа, Македонски Брод на еден сведен на сретсело младите играле оро. Како што играле оро одеднаш дувнал еден силен ветроган. Во ветрогано имало еден змеј...“²⁸

Она по што змејот се разликува од човекот се некои „зооморфни и чудни надворешни облици, како што се златните крилја под мишките, опашката и неговата огромна сила.“²⁹ Појавата на крилјата под пазувите е често застапен мотив во македонските преданија и легенди, но и во приказничниот фолклор во кој се обработува темата за змејот. Всушност, крилцата со кои се раѓале новороденчињата биле предзнак дека детето ќе биде змеј и најчесто се поврзуваат со огромната сила за која се претпоставува дека ќе ја поседува детето. Цепенков запишал преданија и легенди со ваков мотив: „Во старо време родила една жена едно дете со крилја, во Ниждо-поле и го дојала до четириесет дни: при сè што го дојаше, арно ама дека со крилца било детето, на сите жени, родови и пријателки беше го кажала, чунки је било шубе и се бојала да нее некој нишан да ѝ се запустит куќата. И тамам на четириесетте дни си летнало, кога го развила од пелените и си останала жената само со пелените и отишло на врв планина Пелистер, та си влегло во сарајите што биле под езерото и тамо си живеело, ка и друзите стари змејови...“³⁰

Мајките кои раѓале вакви деца живееле со надеж дека нема да летнат и да ги напуштат. За таа цел се повикувале девојки од селото да му сошијат облека на детето, да го облечат и за некое време крилцата сами ќе отпаднеле. Исто така, се верувало дека ако мајката до четириесет дена од раѓањето на детето не каже никому дека е родено со крилца под пазувите, тоа нема да одлети и ќе остане покрај неа засекогаш. Во народните кажувања најчесто се среќава дете кое е плод на змејот и најубавата девојка од селото, но родено со крилца под пазувите, што е предзнак

26 „Змејот и девојката од с. Старавина“ во: Македонски народни преданија, , книга I, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје, 1986, стр.195-196.

27 „Змејот и девојката“, стр.199-200

28 „Змејот и Стојна“, стр.198

29 Вражиновски, Танас. Македонски народни преданија, книга I, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје, 1986, стр.23

30 „Змејот од планината Пелистер“ во: Марко Цепенков. Преданија и легенди, Македонска книга, Скопје, 1969, стр.242-245

дека ги наследило особините од татко му. Таквите деца, кои израснуваат во убави млади момчиња, се женат, без невестата да ја знае вистината за него, сè до моментот кога неговата помош е неопходна. Една таква приказна запишал Цепенков која, всушност, ја открива генезата на топонимијата на познати места во Прилепско:..., „Го глеала детето и го сторила момче, та си го оженила момчето, змевче било и крилја си имало под мишки. Откоа се оженило змевчето, по некоја година си ошол на жније со невеста си. Во жнињето се распало времето и дошло до врнење. Во тоа време момчето легнало да спие и жената му многу му додевала да го разбудите за да не се истопит. Арно ама змевчето тапани над глаа да му чукаат, тој тогај не слушал. Откога поминала росата, се разбудило и станало, арно ама жива вода сторено... Тоа бидејќум змевче, видело оти ќе врнит силен град и ќе му отолчеше берикетот во полето, летнало по облаци, и ѝ завртело облациите в планина за тамо да го истурат градот...“³¹

Мотивот „крилца под пазувите“ (Изделеното е мое - А.В.Р) се среќава и денес во многу варијанти на народните верувања. Во едно наше неодамнешно истражување дојдовме до легенда³² („Легенда за двујцата браќа шо имале крилца“) која сè уште живее во меморијата на населението од струмичкото село Дрвош, во неа не се спомнува дека браќата биле змејови, но фактот дека поседувале крилца и голема сила, укажува на тоа дека припаѓале на „родот на змејовите“. Истата таа легенда денес се раскажува во повеќе различни варијанти.

Според народните верувања, змејовите имале и човечки облик, односно се јавуваат во антропоморфна природа. Најверојатно ваквото кажување, кое сè уште живее меѓу луѓето, е остаток од некогашните претстави за змејовите и нивната огромна сила која во свеста на луѓето раѓала чувство на сигурност и заштита од непредвидливите сили. Во српската народна традиција сè уште живее приказната за постоењето на алата која престојувала во езеро на планината Жељин (Александровачка жупа) во верувањата на српскиот народ позната како жељинска ала.³³ Во колективната меморија на населението алата постои како симбол-заштитник на областа и во голема мера се присутни претставите за алата која, сакајќи да ја заштити областа

31 „Село Зрзе и Змеоц“, Марко К.Цепенков. *Македонски народни приказни*, книга петта Матица, Скопје, 2009, , стр. 137-139

32 Према една легенда што баба м' ја а распрваше, она ми распрваше дека имало двујца браќа ут фамиљата на , от потомството на Угринци. Има фамилија у Дрвош, има Угринци у Босилово. Тиа са дрвошане, уд иста фамилија преселени у Босилово. Е сега, от тавá семејство Угринци, имало некоа си време двујца браќа близнаци. Биле козаре горе, у планината, меѓутоа биле толку храбри, јунаци, силни луѓе... Како што ми распрваше баба ми, имале некои крилја, крилца имали некој.Колко а тоа точно... И тиа двујца браќа секој ден слушали како тапани чукаат у Иловица, а Ибиш ага, Турчин, пр'вил некоа вуденица у Иловица, ама цела недеља тука чукали, пустили, ама никако не можеле да ја дигнат, да ја качат буката. И, една вечер тиа двујца браќа, едењо му вика:

-Слушај бе брате, шо се мачат тиа луѓе там! Дај да одеме ниа вајвечер д' им ја буката дигнеме и да им ја качеме!

Значи, одат кај вуденицата и зимат буката а поставуват. Кога сабааљто доваѓа агата с'с тиа работници шо му помаѓале, гледа – буката поставена! И, почнале да мисљат кој можат тоа нешто чудо да го направат? Но, имале нешто сознание за тиа, некојси двујца браќа шу имале, уш, крила, и биле јунаци силни и еден пат некој си Турчин доважат, набљудуват, а они се бајнали у една река (имаме река туа, Селиште се вика тоа место), тука на едно место се бајнале у некој вир погулём, зема и ги истепува, со пушки, утепува ги!И така завршуват тиа двујца браќа.Информатор: Пављо Иванов, роден 1936 година во с. Дрвош, легендата е снимена и дешифрирана од Иван Котев

33 Тодоровић, Ивица. *Жељинска ала. Резултати нових истражувањаанародних митолошких представа* Жупе,Гласник Етнографског института САНУ LIX (2), Београд, 2011, стр.207-218

Жупа, им се спротивставува на други митолошки суштества кои се непријателски настроени. Ивица Тодоровиќ предочува кажување во кое алата ја доведува во директна врска со плодородието и берикетот. Имено, во времето кога жељинската ала била заштитник на областа Жупа, едно зрно грозје било големо колку воловско око, тиквите биле огромни, се гледале од брдо на брдо, а се нагласува дека алата го привлекувала берикетот од други места и го насочувала кон Жупа.³⁴ Верувањата и претставите во алите најчесто се испреплетуваат со претставите за други митолошки суштества како змејот, аждајата или змијата. Нас особено нè привлекуваат претставите за т.н. **змејовито дете**,³⁵ а во народот на Жупа постои верување дека седум години од раѓањето никој, освен мајката, не смее да го види детето, во спротивно детето ќе умре. Според едно кажување кое го посочува Тодоровиќ, змејовитото дете се раѓа со крилца по пазувите, ако никој не го види до седмата година, тоа ќе одлети во небесата и ќе го штити селото од градоносните облаци и секакви природни непогоди. Со истата функција на градобранители во српската народна традиција, посебно во областа Жупа, живееле и претставите за т.н. **аловити луѓе** и **аловити змии**³⁶ (тие го водат облакот таму каде што сакаат) кои биле нарекувани змејови. Различни се претставите за змејот, еднаш змејот е претставен како змија која има крст на челото, другпат изгледа како огромна змија со глава и долга опашка, но функцијата им е заедничка, да го бранат својот простор. Во областа на Жупа доста застапено е и верувањето дека змејовите настануваат од луѓето, таквите суштества живеат сами, не контактираат со другите луѓе, а нивната сила може да биде уништена само ако им се уништат крилцата кои ги поседуваат.

Во етнографијата на балканските народи сочувани се драгоцените материјали кои претставуваат доказ дека менталниот склоп на човекот од овие простори бил многу сличен, на моменти дури идентичен. Народната демонологија на македонскиот и српскиот народ опфаќа голем број верувања во натприродни суштества кои покажуваат многу повеќе слични карактеристики отколку разлики. Нашиот интерес во овој труд го насочивме кон тоа да се воспостави корелација меѓу верувањата, кои, во својата суштина, ја подразбираат атмосферската медијаторска функција на натприродните суштества змеј / змејовит човек / здухач, карактеристични за македонската и српската народна традиција, а се среќаваат како сведоштва во етнолошката, етнографска и фолклористичка оставштина.

34 Ibid, стр. 210

35 Ibid, стр. 213

36 Ibid, стр. 213

Користена литература:

Кирилични:

Ајдачиќ, Дејан. *Летање демона у словенском фолклору и књижевностима 19. века*, *Studia mythologica slavica* II, 1999, str.307-317

Анастасова-Шкрињариќ, Нина. *Митски координати, Македонска реч, Скопје, 2008*

Анастасова-Шкрињариќ, Нина. *Фолклорни социјални фосили, Македоника лите-ра, Скопје, 2011*

Вражиновски, Танас. *Градоносните облаци во македонската и српската народ-на традиција*, во *Фолклористичко-етнолошки прилози*, Матица, Скопје, 2005, стр.135-145

Вражиновски, Танас. *Демонски суштества - релација: верување - волшебна приказна кај некои јужнословенски народи*, во: *Народна традиција, религија - кул-тура*, Матица македонска, Скопје, 1999, стр.199-207

Вражиновски, Танас. *Народна митологија на Македонците I и II*, Институт за старословенска култура - Прилеп, книгоиздателство Матица македонска - Скопје, Скопје, Прилеп, 1998

Елијаде, Мирча. *Историја веровања и религијских идеја. I-III*, Београд, 1991

Зечевиќ, Слободан. *Митска бића српских предања*, Београд, Вук Караџиќ, Ет-нографски музеј, 1961

Ковачевиќ, Иван. *Семиологија мита и ритуала I, традиција*, Етнолошка библи-отека, Београд, 2001

Раденковиќ, Љубинко. *Словенска народна демонологија на синхроним и дијахроним плану*, Зборник матице српске за славистику, 83, Нови Сад, 2013, 9-25

Словенска митологија-енциклопедијски речник, редактори: Светлана М. Тол-стој и /Љубинко Раденковиќ, ZEPTEK BOOK WORLD, BEOGRAD 2001

Тодоровиќ, Ивица. *Жељинска ала. Резултати нових истраживања народних митолошких представа Жупе*, Гласник Етнографског института САНУ LIX (2), Бео-град, 2011, стр.207-218

Цепенков, Марко. *Преданија и легенди*, Македонска книга, Скопје, 1969

Цепенков, Марко. *Македонски народни приказни*, книга петта, Матица, Скопје, 2009,

Ђорђевиќ, М.Сузана. *Змај Огњени Вук и Змија младожења*, Годишњак катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2011/2012. Год. Година VII Београд, 2012, стр.257-271

Ш.Кулишиќ, П.Ж.Петровиќ, Н.Пантелиќ. *Српски митолошки речник*, Нолит, Бе-оград, 1970.

Латинични:

1.Petrović, Sreten. *Sistem srpske mitologije*, Prosveta, Niš, 1999

Електронски извори:

<http://zvezdan.serbianforum.info/t3022-zmajevi-i-zmajeviti-junaci-u-srbskoj-mitologiji>

<http://www.rastko.rs/rastko/delo/12039>

СОДРЖИНА

В О В Е Д	5
ПОЗДРАВНО ОБРАЌАЊЕ НА Н.Е. М-Р СИЛЈАН МИЦЕВСКИ, ПОЧЕСЕН КОНЗУЛ НА Р.СРБИЈА ВО Р.МАКЕДОНИЈА	7
Поздравни говор амб. Душанке Дивјак-Томиќ, на отварању VI меѓународног научног симпозијума на тему „Афирмација, продубљивање и проширување вековних културних веза измеѓу Р. Македоније и Р. Србије“, Битољ, 30. и 31. октобар 2015.године	9
Поздравен говор на амб. Душанка Дивјак-Томиќ на отворањето на VI меѓународен научен симпозиум на тема „Афирмација, продлабочување и проширување на вековните културни врски меѓу Р. Македонија и Р. Србија“, Битола, 30 и 31 октомври 2015 година.....	11
РЕФЕРАТИ / Литература и култура	
Акад. Милан ЃУРЧИНОВ ЛИКОТ И ДЕЛОТО НА АНЃЕЛКО КРСТИЌ	17
Станислав Станковиќ Веселинка Лаброска ЗА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТНИ ИЗОЛАТИ ВО ЈУЖЕН БАНАТ: ИСТОРИЈА И ФОНЕТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	23
Вера Стојчевска Антиќ ЗАГРЕПСКИ И БЕЛГРАДСКИ РАКОПИСИ СО МАКЕДОНСКА РЕДАКЦИЈА	35
Проф. д-р Владимир Цветковски СРПСКИ ЛЕКСИЧКИ ЗАЕМКИ И ДРУГ ВИД СРБИЗМИ ВО КОЛОКВИЈАЛНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО БИТОЛА.....	39
Д-р Снежана Велковска, БОИТЕ ВО БАЛКАНСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЈА.....	45
Проф. д-р Васил Дрвошанов ПРИЛОЗИТЕ ЗА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ НА МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЌ ОБЈАВУВАНИ ВО СПИСАНИЕТО „ГЛАСНИК СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА“	51
Мери Јосифовска-Момировска МАКЕДОНСКИОТ НАСПРОТИ СРПСКИОТ ЛИЧНОИМЕНСКИ СИСТЕМ.....	67
Лидија Тантуровска „SA MAKEDONSKIM U SVET“	73
Весна Миовска ПОГЛЕД ВРЗ ПРЕЗИМИЊАТА СО СУФИКСИТЕ -ИЌ, -ОВИЌ, -ЕВИЌ КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ	85
Проф. д-р Мери Цубалевска Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков – Скопје СРПСКОТО ЈАЗИЧНО ВЛИЈАНИЕ ВО ТЕТОВСКИОТ ГОВОР.....	97
Проф. д-р Светлана Давкова-Ѓоргиева ЗА АРХАИЧНОСТА НА ЛЕКСЕМИТЕ ОД ЕДНО СЕМАНТИЧКО ПОЛЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ ЈАЗИК.....	103
Доц. д-р Марјан Танушевски НАУЧНАТА СОРАБОТКА НА БАС-СКОПЈЕ И БАС ИНСТИТУТ ЗА МЕНАЏМЕНТ-БИТОЛА СО АКАДЕМСКИ ИНСТИТУЦИИ ОД РЕПУБЛИКА СРБИЈА	111

Проф. д-р Виолета Николовска СРПСКО-МАКЕДОНСКИТЕ КУЛТУРНИ ВРСКИ ВО 19 ВЕК (ВРЗ ПРИМЕРОТ НА ДЕЛОТО НА Ѓ. ПУЛЕВСКИ)	115
Танас Вражиновски СРПСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ ВО ЗБОРНИКОТ НА ПЕТАР ДРАГАНОВ „МАКЕДОНИЈА И МАКЕДОНЦИТЕ, I, МАКЕДОНСКОСЛОВЕНСКИ ЗБОРНИК“	121
Доц. д-р Лидија Ѓурковска РАЗВОЈНИОТ ПАТ НА ТЕАТАРОТ ВО БИТОЛА 1918-1925 г.	129
Проф. д-р Родна Величковска, РЕФРЕНИТЕ И НИВНАТА ФУНКЦИЈА ВО ОБРЕДНАТА ПЕЈАЧКА ТРАДИЦИЈА КАЈ СРБИТЕ И МАКЕДОНЦИТЕ	135
Ирена Арсиќ БЕОГРАДСКО ПЕВАЧКО ДРУШТВО НА ГОСТОВАЊУ У МАКЕДОНИЈИ 1894. ГОДИНЕ: СКОПЈЕ, ВЕЛЕС И КУМАНОВО У ПУТОПИСУ СПИРА КАЛИКА	151
Ирена Арсиќ БЕЛГРАДСКОТО ПЕЈАЧКО ДРУШТВО НА ГОСТУВАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА ВО 1894 ГОДИНА: СКОПЈЕ, ВЕЛЕС И КУМАНОВО ВО ПАТОПИСОТ НА СПИРО КАЛИК.....	157
проф. д-р Снежана Веновска-Антевска КРИТИЧКА АНАЛИЗА НА ДИСКУРСОТ НА ПРЕВОДИТЕ (ПРЕПЕВИТЕ) НА ТЕКСТОВИТЕ ОД МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА ЗАБАВНА МУЗИКА	165
Димитар Пандев ВИКЕНТИЕ РАКИЌ НАСПРОТИ ЈОАКИМ КРЧОВСКИ	177
Проф. др Сунчица Дениќ КОСОВСКИ ПЕСНИК ВЕЛИМИР ПАРЛИЌ (1910/1938) У АЛМАНАХУ 1930 НА ЈУГУ И У СКОПЉУ	183
Проф. Д-р Сунчица Дениќ КОСОВСКИОТ ПОЕТ ВЕЛИМИР ПАРЛИЌ (1910-1938) ВО АЛМАНАХОТ 1930 НА ЈУГ И ВО СКОПЈЕ.....	191
Христина Андоновска МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ ЈАЗИК ВО ПОГЛЕД НА ЕВРОЛЕКТОТ.....	199
М-р Снежана Петрова-Џамбазова ЗА НЕКОЛКУ РЕЛЕВАНТНИ ПЕСНИ ЗА ДЕЦА ОД МАКЕДОНСКИ АВТОРИ И ЗА НИВНИТЕ ПРЕПЕВИ НА СРПСКИ ЈАЗИК	205
М-р Ана Витанова Рингачева МЕДИЈАТОРСКА АТМОСФЕРСКА ПРАКТИКА – ЗМЕЈОВИТИОТ ЧОВЕК ВО МАКЕДОНСКАТА И ЗДУХАЧОТ ВО СРПСКАТА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА	209
Славе Николовски – Катин ПУБЛИКАЦИЈАТА „ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНИЈА ВО СВЕТСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА“	223
м-р Сања Мирчевска НЕКОИ ЗАЕДНИЧКИТЕ БЕЛЕЗИ НА МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОД ВРЕМЕТО НА РОМАТИЗМОТ.....	229
Проф. д-р Зоранчо Малинов ПЧИЊСКИТЕ ЛАЗАРКИ (ЛАЗАРИЦЕ) - КУЛТУРЕН МОСТ ПОМЕЃУ МАКЕДОНИЈА И СРБИЈА	239
М-р Милена Ристова-Михајловска, АВТОГРАФИТЕ НА МАКЕДОНСКИ КНИЖЕВНИЦИ, КОЛЕКЦИОНИРАНИ ОД ЉУБОМИР СТОЈАНОВИЌ – СЕВРЕМЕНСКА БАЗА ЗА КНИЖЕВНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА.....	251
Иван Котев ВИЛИТЕ И САМОВИЛИТЕ ВО ПЕСНИТЕ ЗА МАРКО КРАЛЕ ВО МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА НАРОДНА ЕПИКА	261

Трајко Огненовски КРАЛОТ МАРКО – МАРКО МРЊАВЧЕВИЌ - ИСТОРИСКИ, ЛЕГЕНДАРЕН, ПОЕТСКИ, ДЕМОНСКИ, МИТСКИ ЛИК (1339 – 1395) И ВО ТОПОНИМИИ ВО БИТОЛСКО И ДЕМИРХИСАРСКО.....	271
Проф. д-р Христо Петрески СРПСКИТЕ ВЕСНИЦИ И СПИСАНИЈА КАКО АФИРМАТОРИ НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ	285
Лилјана ГУШЕВСКА ПАРТЕНИЈ ЗОГРАФСКИ И ВУК СТЕФАНОВИЌ КАРАЦИЌ	287
Проф. д-р Александар Стерјовски БИТОЛСКИТЕ ДОПИСКИ НА УЧИТЕЛОТ - НОВИНАР ВУКОМАН Ч. ВУКОМАНОВИЌ	297
М-р Анета Шијакова; М-р Зоран Пејковски; Каролина Николоска; МЕДИУМИТЕ ЗА УЛОГАТА НА СРПСКИОТ КОНЗУЛАТ ВО БИТОЛА ЗА ВРЕМЕ НА ГОЛЕМИТЕ ПОПЛАВИ ВО РЕГИОНОТ, ВО 2014 ГОД.	303
М-р Зоран Пејковски; М-р Анета Шијакова; Каролина Николоска; ИНТЕРЕСОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ И СРПСКИТЕ МЕДИУМИ ЗА ОТВОРАЊЕТО НА ПОЧЕСНИОТ СРПСКИ КОНЗУЛАТ ВО БИТОЛА	313
М-р Никола Талевски СОРАБОТКАТА НА СРПСКИТЕ И МАКЕДОНСКИТЕ АФОРИСТИЧАРИ	321
Проф. д-р Викторија Петковска ОСВРТ КОН ПРЕВОДОТ НА ДЕЛОТО „ЦРНО ЈАГНЕ И СИВ СОКОЛ“ ОД РЕБЕКА ВЕСТ ИЗВРШЕН ОД ПРОФ. Д-Р ВЛАДИМИР ЦВЕТКОВСКИ.....	329
М-р Никола Главинче ВОСПОСТАВЕНАТА СОРАБОТКА НА ПРАВНИЦИТЕ ОД БИТОЛА И БЕЛГРАД - АФИРМАЦИЈА НА КУЛТУРНИТЕ ВРСКИ.....	333
Стојанче Костов ЗНАЧЕЊЕТО НА СРПСКИТЕ ЕТНОКОРЕОЛОЗИ ЉУБИЦА И ДАНИЦА ЈАНКОВИЌ ЗА МАКЕДОНСКАТА ЕТНОКОРЕОЛОГИЈА	339
Катерина Петровска-Кузманова ВЕРТЕПОТ ВО МАКЕДОНСКАТА И ВО СРПСКАТА ТРАДИЦИЈА.....	345
Ѓорѓи Лазаревски МАКЕДОНСКО – СРПСКИ РЕЛАЦИИ ВО ГЕРМАНИЈА	355
Проф. д-р Лилјана Макаријоска МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА СВАДБЕНА ТЕРМИНОЛОГИЈА	365
Доц. д-р Марија Паунова ПРИДОНЕСОТ НА СРПСКАТА НАУКА ВО АФИРМИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО ЕПИГРАФСКО БОГАТСТВО	375
Д-р Јасминка Ристовска Пиличкова ВЛИЈАНИЕТО НА ПИРОТСКОТО КИЛИМАРСТВО ВРЗ РАЗВОЈОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ КИЛИМИ	381

РЕФЕРАТИ / Историја и археологија

Проф. д-р Тодор Чепрегенов Проф. д-р Ѓорѓи Чакарјаневски ПРВА МАКЕДОНСКО-КОСОВСКА УДАРНА БРИГАДА: БРИГАДА НА БРАТСТВОТО И ЕДИНСТВОТО (РЕТРОСПЕКТИВА).....	401
Др Ема Миљковиќ О ПОТРЕБИ ЗАЈЕДНИЧКОГ ИСТРАЖИВАЊА ПРОШЛОСТИ СРБИЈЕ И МАКЕДОНИЈЕ ПОД ОСМАНСКОМ ВЛАШЌУ.....	409

Д-р Ема Миљковиќ ЗА ПОТРЕБАТА ОД ЗАЕДНИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ НА МИНАТОТО НА СРБИЈА И МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНЛИСКАТА ВЛАСТ	417
Димитар Ѓорѓиевски АРХЕОЛОШКИ ЗАПИС НА МИОДРАГ ГРБИЌ ЗА БИТОЛА ПРЕКУ НЕОБЈАВЕНИ АРХИВСКИ МАТЕРИЈАЛИ	425
Проф. Д-Р Вера Гошева СРПСКИ ИЗВОРИ ЗА БИТОЛА ЗА ПЕРИОДОТ 1916-1918 ГОДИНА	429
Проф.д-р Наташа Котлар-Трајкова ИНТЕРВЈУТО НА БРАНИСЛАВ НУШИЌ СО ЈАНЕ САНДАНСКИ ВО 1908 ГОДИНА	435
Др Драгомир Бонџиќ ДОПРИНОС БЕОГРАДСКИХ НАУЧНИХ УСТАНОВА ИСТРАЖИВАЊУ РУДНОГ БЛАГА МАКЕДОНИЈЕ – ПРИМЕР ИСТРАЖИВАЊА УРАНА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА.....	443
Д-р Драгомир Бонџиќ ПРИДОНЕСОТ НА БЕЛГРАДСКИТЕ НАУЧНИ УСТАНОВИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА РУДНОТО БОГАТСТВО НА МАКЕДОНИЈА – ПРИМЕР ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО НА УРАНОТ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА.....	455
Д-р Александар Литовски СРПСКАТА ПРОПАГАНДА КОН ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ПО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА И УБИСТВОТО НА СПАСОЕ ХАЦИ ПОПОВИЌ ВО БИТОЛА.....	469
Момир НИНКОВИЌ Небојша СТАМБОЛИЈА ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА ЈОВАНА АЛТИПАРМАКОВИЌА (1891–1953)	477
Момир НИНКОВИЌ Небојша СТАМБОЛИЈА ПОЛИТИЧКАТА БИОГРАФИЈА НА ЈОВАН АЛТИПАРМАКОВИЌ (1891–1953)	487
Доц. д-р Димитар Љоровски Вамваковски М-р Александар Јаневски БИТОЛА ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК: ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ ЗА ГРАДОТ (Стопански односи, бројност, состав на населението, градски живот).....	499
Д-р Роберто Трајковски ВОЕНИТЕ ЗАРОБЕНИЦИ ОД КРАЛСКАТА ЈУГОСЛОВЕНСКА ВОЈСКА ВО МАКЕДОНИЈА ПО ЗАВРШУВАЊЕТО НА АПРИЛСКАТА ВОЈНА ВО 1941 ГОДИНА.....	507
Проф. д-р. Силвана Сидоровска-Чуповска СРПСКИТЕ ГИМНАЗИИ ВО БИТОЛА (1897-1912)	513
Проф. д-р Македонка Митрова ОБРАЗОВНО-КУЛТУРНАТА ПОЛИТИКА НА КРАЛСТВОТО СРБИЈА ВО ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА (XIX И ПОЧЕТОКОТ НА XX ВЕК): ФАЗИ И ДОСТИГНУВАЊА.....	517
др Божица Славковиќ ВЛАСТ БАНА И БАНСКЕ УПРАВЕ ВАРДАРСКЕ БАНОВИНЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ 1929-1941	531
д-р Божица Славкович ВЛАСТА НА БАНОТ И НА БАНСКАТА УПРАВА НА ВАРДАРСКАТА БАНОВИНА НА КОСОВО И МЕТОХИЈА 1929-1941	547
Проф д-р Александар Растовиќ TIMES О МАКЕДОНИЈИ 1908. ГОДИНЕ	565
Проф д-р Александар Растович „TIMES“ ЗА МАКЕДОНИЈА ВО 1908 ГОДИНА	573

Арети Сидовска	
ПОЛОЖБАТА ВО БИТОЛА ЗА ВРЕМЕ НА И НЕПОСРЕДНО ПО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА НИЗ БИТОЛСКАТА ПЕРИОДИКА	583
Др Јасмина Милановиќ	
СОЛИДАРНОСТ И ЕМАНЦИПАЦИЈА УТИЦАЈ ЖЕНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА НА РАЗВОЈ ДРУШТВА У 19. И ПОЧЕТОК 20. ВЕКА	591
Д-р Јасмина Милановиќ	
СОЛИДАРНОСТ И ЕМАНЦИПАЦИЈА ВЛИЈАНИЕТО НА ЖЕНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВРЗ РАЗВОЈОТ НА ОПШТЕСТВОТО ВО 19 И ПОЧЕТОКОТ НА 20 ВЕК	609
М-р Соња Николова	
ВЛИЈАНИЕТО И ПОЛИТИКАТА НА СРПСКИТЕ КАДРИ ВО МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО-ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ (1940-1943)	629
Доц. д-р Александар Симоновски	
НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНИТЕ ОДБОРИ ВО АДМИНИСТРАТИВНАТА ЕДИНИЦА БИТОЛСКА ОБЛАСТ ВО 1944 ГОДИНА.....	641
Проф.д-р Мишо Нетков	
СЕДЕК КОСТОВСКИ - ПРВИОТ РАДИОТЕЛЕГРАФИСТ НА ТИТО.....	649
Проф. д-р Александар ТРАЈАНОВСКИ	
ДЕЈНОСТА НА СРПСКИТЕ ВЛАДИЦИ ФИРМИЛИЈАН И ВАРНАВА ВО МАКЕДОНИЈА.....	655
М-р Елена Јосимовска,	
доц. д-р Верица Јосимовска	
ОБРАЗОВНИ ИНСТИТУЦИИ ВО ШТИП НА СРПСКИ НАСТАВЕН ЈАЗИК ВО ПЕРИОДОТ 1913-1941 ГОДИНА	667
Габриела Топузовска	
АПТЕКИ И АПТЕКАРСКА СЛУЖБА НА ТЕРИТОРИЈАТА НА КРАЛСТВОТО СХС/ЈУГОСЛАВИЈА	675

**Афирмација, продлабочување и проширување на
вековните културни врски меѓу
Р.Македонија и Р.Србија**

(Зборник на трудови од Меѓународниот научен собир,
одржан на 30-ти и 31-ви октомври 2015 година во Битола)

Издавач:

Конзулат на Република Србија во Република Македонија - Битола

За издавачот:

м-р Силјан Мицевски, почесен конзул на Р. Србија
во Р. Македонија – Битола

Рецензент:

проф. д-р. Вера Стојчевска - Антиќ

Лектор:

Стево Гаџовски

Корица:

Зоран Пејковски

Фотографии во Зборникот:

Издавачот и авторите

Технички уредник:

Горан Трсунув

Печати:

ДООЕЛ 98-К - Прилеп

Тираж:

300 примероци

Битола

2016

Согласно член 20 точка 8 од Законот за ДДВ
(Службен весник на РМ бр.44/39)
за оваа книга е платен данок од 5%.
Книгата нема корекцијален карактер.